

keskustelua

Tekstit ja kontekstit

Tätä puheenvuoroa ei tule sekoittaa väitöskirjan arviointiin, vaikka lähtökohtana onkin Ismo Silvon väitöskirja *Valta, kenttä ja kertomus*. Sen sijaan kiinnitämme huomiota sen esiin nostamiin kysymyksiin, joilla mielestämme on yleisempääkin kiinnostavuutta. Aloitamme metodologisilla ja metodisilla näkökohdilla ja pääosin myös pitäydymme niissä.

Täyttymätön lupaus

Silvon maailmankuvassa on joitakin tietoteoreettisen realismin piirteitä: hän esimerkiksi tekee eron "historiallisten tapahtumien ja niistä esitettyjen tulkintojen välillä" (s. 19). Tämä tarkoittanee ulkoisen todellisuuden ja niitä koskevien ajatusten erottamista.

Samalla Silvo esiintyy diskurssianalyttikkona. Hän erottelee sosiolingvistisen, narratologisen ja strukturalistisen diskurssianalyysin (s. 17-19). Tosin jaottelu on hänen esittämällään tavalla korkeintaan – toki myönteisessä mielessä – heuristinen.

Sosiolingvistiikka on Silvolle vain eräänlaista pragmatistista kielenteoriaa, joka liittyy kielenkäytön mikrososiaalisiin tilanteisiin. Narratologiaa hän pitää lähinnä kertomuksia tutkivalle kirjallisuustieteelle ominaisena lähestymistapana. Strukturalistinen diskurssianalyysi taas tarkoittaa tiettyyn aikaan ja paikkaan rajautuvan kielenmuodostuksen historiallisia ja rakenteellisia ehtoja, joka ottaa huomioon "tiedonarkeologiset" ja "tietämysympäristölliset" tekijät. Edellisen termin on luonut Foucault ja jälkimmäinen taas on peräisin lähinnä atk-alan ammattilaisten kielellisestä sekoilusta.

Olennaista tässä sinänsä horjuvassa jaottelussa on, että Silvon valitsemassa strukturalistisessa vaihtoehdossa – tosin hänellä on myös narratologisen analyysin otteita – Husserlin termiä käyttäen sulkeistetaan todellisuus. Silvon mukaan *esitettävien väitteiden referentiaalista suhdetta todellisuuteen ei pidä kysyä*.

Silvo kirjoittaa: "Diskurssiivisen valtakäsityksen yksi tärkeimpiä seuraamuksia on, että tulkintakentillä käsitteet kadottavat ajattoman 'totuudellisuuden' tavoitteen. Kentillä syntyvää tietoa tulkintojen sisältönä ei täs-

nä näkökulmasta tarkastella jonkin ideaalisen järjestelmän heijastumana tai oikeana kuvauksena" (s. 30). Myöhemmin hän ottaa etäisyyttä diskurssiivisessä semantiikassa apukäsitteenä käytettävästä ikonisaatiosta, "jolla saadaan aikaan referentiaalinen vaikutelma eli merkitysvaikeus siitä, että teksti viittaa johonkin itseensä nähden ulkopuoliseen, johon tulkintansa perustaa" (s. 52).

Lähtökohta herättää ainakin kaksi kysymystä. Onko ikonisaatio todellakin irrallaan ulkoisista tekijöistä, siis toisaalta erillään esittäjän tarkoitusperästä ja toisaalta ilman mitään järkevää referentiaalista suhdetta todellisuuteen? Toiseksi voidaan pohtia tutkijan omaa ikonisaatiota. Loogisesti ottaen jos tutkija kykenee irtautumaan ikonisaatiosta, niin miksi siihen eivät kyenneet muut? Tai toisin päin: jos muut ovat ikonisaation "uhreja", niin mikä takaa ettei tutkija ole sitä?

Tavallaan Silvo siis antaa lupauksen siitä, ettei hän sorru ikonisaatioon vaikka muut ovatkin niin tehneet. Mutta täytyykö lupaus? Millaisia ovat ei-referentiaaliset tekstien tulkinnat?

Kriittinen lukija alkaa kysyä asiaa jo silloin, kun Silvo työnsä taustaluvussa sanoutuu irti myös subjektiivisuuden tavoittelusta. Pitkän argumentoivan kappaleen päätteeksi hän katsoo aineistonsa laajuuden sekä formalisoivan analyysimenetelmän perusteella "subjektiivisuuden ... supistuvan vähäiseen rooliin" (s. 15). Peruste on jo vanha tuttu esimerkiksi Ahmavaaran *Yhteiskunta-kybernetiikasta*. Uskonsa hän esittää uudelleen mm. sivulla 54.

Mielenkiintoista on Silvon subjektiivisuuteen tekemä pesäero sen jälkeen kun hän on torjunut väitteiden referentiaalisen suhteen todellisuuteen. Jos kerran tällaista referentiaalista suhdetta ei ole, niin miksei maksimaalista subjektiivisuutta voisi nostaa tieteelliseksi ihanteeksi? Kyse on tutkijan epäloogisuudesta. Hän pidättää itselleen oikeuden väitteittensä referentiaalisuuteen, vaikka hän hylkää sen muilta väitteiden esittäjiltä.

Emme tarkoita että referentiaalisen suhteen hylkääminen sinänsä johtaisi automaattisesti korkea-asteiseen subjektiivisuuteen, ts. tulkinnat kertoisivat jotakin ehkä, hyvinkin mielenkiintoista tulkintoja tekevästä subjektista, vaikka eivät tulkinnan kohteena olevista teksteistä. Voidaanhan puhua tekstien omasta logiikasta – tosin logiikka-sana on tällöin hyvin löysässä käytössä – mihin Silvo viittaakin: "tekstianalyttisen tutkimuksen tavoitteena on tarkastella tekstien omaa tapaa kommunikoida ja luoda merkityksiä" (s. 54). Mutta tällöinpä onkin pyrkimyksenä "mahdollisimman objektiivinen analyttinen tarkastelu" (s. 54). Objektiivinen ei siis tässä viittaa referentiaalisesti ulkoiseen todellisuuteen.

Olennaista kuitenkin on se, ettei Silvon antama lupaus täyty: ehkä tiedostamattaan hän operoi hylkäämislään referentiaalisilla suhteilla. Sen sijaan pelkälle maininnalle jätämme sen – tosin tieteellisen tiedon periaatteiden kannalta perustavan – seikan, että Silvon väitöskirjan lukijan on poikkeuksellisen paljon luotettava hänen kulkemaansa analyttiseen reittiin ja sillä tekeminsä operaatioihin voimatta tarkastaa niitä. Tieteen julkisuusperiaatteen kannalta ei riitä, että väitöskirjan tarkastaja on saanut käyttöönsä myös "väliaineistoja", joita muut lukijat eivät kuitenkaan saa (vrt. Ilkka Heiskasen tarkastuslausuntoa tässä samassa numerossa).

Olennaista kirjan substanssin kannalta on, että Silvo matkan varrella hylkää oman oppinsa tai ainakin ek-syy valitsemaltaan tieltä. Parhaan kivan tästä antaa sivulta 253 alkava kirjan viimeinen luku.

"Television tulo ja siihen liittynyt julkisen yleisradiojärjestelmän murtumisen uhka toimii katalysaattorina, joka johti julkisen vastuun korostukseen ja sitä toteuttavan viestintäpoliittisen tulkinnan systematisointiin ja tiivistymiseen" (s. 253). Tämä ei ole ainakaan Silvon valitsemin menetelmin edes periaatteessa todettavissa aidoksi tutkimustulokseksi. Väitteeseen sisältyy kaksi ongelmaa: ensinnäkin se on referentiaalinen ja toiseksi sen paikkansapitävyys on vähintään kyseenalainen.

Toisen esimerkin voi löytää heti seuraavalta sivulta: "Pian television aikakauden jälkeen 1960-luvun jälkimäisellä ja 1970-luvun ensimmäisellä puoliskolla kansanrintamapolitiikan vahvoina vuosina julkista vastuuta korostanut viestintäpoliittinen tulkinta koki suurimmat voittonsa ja se lujittui entisestään lähes itsestäänselväksi merkitysen haltijaksi" (s. 254). Esimerkkejä yhtiä kyseenalaisesta referentiaalisuudesta olisi löydettävissä monia muitakin.

Missä valta asuneekaan?

Jo mainittu Silvon eräänlainen minimalistinen realismi on erikoinen muunnelma. Hänen mielestään on tarpeellista sanoa esimerkiksi, että "kentillä syntyvillä teksteillä ei diskurssivisen näkemyksen mukaan ole mitään kenttien rajojen yli kulkeutuvaa pysyvää merkityssisältöä, joka juontuisi tulkintakentän ulkopuolella sijaitsevan ideaalisen ja pysyvän järjestelmän (esimerkiksi 'objektiivisen' reaali maailman) ominaisuuksista (s. 30).

Ongelmaksi käy, mitä Silvo tarkoittaa "kenttien rajojen yli kulkeutuvilla pysyvillä merkityssisällöillä". Jos pääpaino on ilmauksella "pysyvä", esiintyy Silvo sellaisia metafysikkoja vastaan, joita ei filosofipiireissä ole tavattu sataan vuoteen. Jos taas pääpaino on kentän rajat rikkovilla teksteillä, joilla on jokin suhde reaali maail-

maan, ei Silvo taas ne hylätessään löydä kannattajia.

Silvon edustamaan käsitykseen eivät yhdy Wittgenstein sen paremmin kuin diskurssiteoreetikot Bourdieu, Habermas tai edes Silvon lainaama Foucault. Vaikka esimerkiksi Foucaultia on kritisoitu kielikeskeisestä valtakäsityksestä, ei hän ole sortunut sellaisiin yksipuolisuuksiin, joita Silvo kannattaa. Sivumennen sanottuna: miksi Foucault kirjoitti vankilalaitoksen, sairaalalaitoksen yms. reaalihistorioita eikä niitten kielten historioita? Siksi että kyseiset instituutiot loivat omat kielensä, ei päinvastoin.

Samaan problematiikkaan liittyy ajatus "ajattoman 'totuudellisuuden'" tavoittelusta (s. 30). Jossain mielessä ajattomina voidaan pitää loogisia totuuksia, jotka "tyhjinä" eivät ole reaali maailman kannalta kiinnostavia. Sen sijaan kaikki tietämämme filosofit tarkastelevat faktuaalista totuutta suhteellisenä. Näyttääkin siltä, että Silvon aversio totuutta kohtaan perustuu/motivoituu loogisen ja faktuaalisen totuuden eron hylkäämiseen.

Silvon aversio on korkea-asteista. Viitteessään hän saattaa totuuden tavoittelijana kielteiseen valoon jopa Helge Mieltusen, koska tämä *Radio ja tv-opin perusteissaan* (1966) tuli Silvon tietoteoreettista lähilukua aavistamatta kirjoittaneeksi, että "radio- ja tv-oppi on niin kuin teoria aina yleispätevien totuuksien etsimistä" (s. 289). Mieltunen tuskin tarkoitti "yleispätevällä" iankaikista pätevyyttä, kuten Silvo tulkitsee naivistisesti. Yhtiä hyvin hän olisi voinut panna matalaksi vähintään puolet tieteenfilosofeista, mutta ilmeisesti näiden kumoaminen olisi vaatinut enemmän argumentteja kuin Mieltusen mätkiminen.

Tilalle Silvo suosittelee "pelkkää praktista soveltuvuuskyvykkyyttä" (s. 289). Totuusteoria on jotakin muuta kuin pelkkä soveltuvuustesti. Sitä paitsi pragmaattinen totuusteoria on filosofian piirissä ehkä pahimmin murjottu. Hänen esittämässään muodossa siitä ei ole kilpailemaan edes Mieltusen ajatusten kanssa.

Reporadio, liian kova pala

Silvo jakaa "viestintäpoliittisen kentän" - tarkoittaen tosin yleisradiopoliittista - ajallisesti 1) "monopolisoivaan kauteen" (noin 1960-65), 2) "politisoivaan kauteen" (1965-75) ja 3) "ratkaisuja hakevaan kauteen" (1980-85). Paljon puhuttu Eino S. Revon pääjohtajakausi on siis "politisoivan kauden" alkupuolisko.

Erityisesti Reporadiosta Silvo ei saa otetta. Jäljelle jää vain antipatia tämän kauden ideoita kohtaan. Ehkä tämä johtuu siitä, että Silvon ihannetelevisio olisi varsin vähän journalistinen ja sille informatiivisuus ja objektiivisuus olisi turhaa painolastia. Kaiken kaikkiaan tulki-

tessaan Revon kautta Silvo sortuu ainakin kolmeen virheeseen.

Ensinnäkin kauden dokumentit ovat ilmeisesti jossain määrin peitteleviä, kuten tällaiset asiakirjat yleensäkin ovat, joten niistä ei voi tehdä yksiviivaisia johtopäätöksiä vallinneesta ajatusmaailmasta. Toiseksi Silvo ei ota huomioon, että Reporadio oli toteutumaton projekti, jonka toteutumisen poliittinen enemmistö esti. Ja kolmanneksi reaali maailmassa kyseinen kausi oli Yleisradion toimivan ohjelmajohdon ja sen luottamuselinten välisten jyrkimpien ristiriitojen aikaa.

Tuon ajan yhden kulminaatiovaiheen hän kuittaa eufemismilla à la Repo itse oli "tuolloin jo siirretty pois pääjohtajan toimesta" (s. 202). Silvo ei myöskään ole saanut selville sitä, että vuoden 1972 Ohjelmatoiminnan säännöstö syntyi reaktiona taakse jääneeseen Reporadioon ja poikkeaa siksi ensimmäisestä eli vuoden 1967 säännöstöstä.

Sen sijaan Silvon tulkintaa voidaan lukea siten, että Reporadio itse muka ymppäsi "paljastavaan objektivismiin sisältyneen radikalismiin" (...) "perinteisiä arvoja kunnioittavan ohjelmapolitiikan pumpulikuteloon" (s. 259). Todellisuudessa sen tekivät Revon kukistajat. Tässä vain muutamia esimerkkejä virhetulkintoista.

Silvo viljelee "objektivismiin" ja sen johdannaisen "objektivistisen" käsitteitä kuvatessaan Reporadion ohjelmapolitiikkaa. Tosiasia kuitenkin on, ja tämä käy ilmi myös dokumenteista, että Reporadioon sisältyi ajatus toimittajien entistä suuremmasta vapaudesta ja subjektiviteetin peliin panemisesta sekä mielipidepluralismista. Tämä kaikki on jyrkässä ristiriidassa tietoteoreettisen objektivismin kanssa, mikä tarkoittaa kuvitelmaa, että vain kohde vaikuttaa informaation sisältöön. Tässä Silvo siis sortuu kardinaaliin virhetulkintaan.

Väärinkäsitysten välttämiseksi on syytä huomauttaa, ettei Reporadion lähtökohtana voinut olla nykyinen tietoteoreettinen pohdiskelu. Niiltä osin kun tuon kauden ajatukset voidaan palauttaa tietoteoriaan, on mahdollista löytää paljonkin arvostelemista – tosin eri suunnasta kuin Silvon kritiikki. On mielenkiintoista todeta, etteivät Silvoa askarruta muiden kausien tietoteoreettiset sitoumukset. Mikä olisi esimerkiksi "ratkaisuja hakevan kauden" tietoteoria, aikansa elänyt pragmatismiko?

Nähtäväksi jää

Yleisradion lähihistorian tutkimus ei tietenkään jää Silvoon. Itsekin hän kommentoi jatkotutkimusten tarvetta. Yksi mutta vain yksi kiintoisa vaihtoehto olisi tutkimus, joka ei jää pelkäksi tekstintulkinnaksi, niin tärkeää kuin sekin on. Tällainen tutkimus ottaisi huomioon myös historialliset ja sosiologiset kontekstit, paneutuisi siis reaali historiaan. Vasta tätä taustaa vasten aukeaisivat myös ohjelmapolitiittisten tekstien referentiaaliset suhteet todellisuuteen.

Kiitettävän rehellisesti Silvo sanoo työnsä lopussa, että hänen väitöskirjassaan "kova maailma" ja sen "todelliset" toimijat on sulkeistettu tutkimuksen kohteen ulkopuolelle" (s. 269). Ennenmin tai myöhemmin ilmaantuu tutkija, joka kieltäytyy tekemästä sulkeistamista ja uskaltautuu reaali maailmaan. Nähtäväksi jää, miltä Silvon tutkimustulokset tulevat näyttämään tuota taustaa vasten.

*Perti Hemánus
Ilkka Tervonen*